

Genrepedagogiikkaa kouluihin

Susanna Shore & Katriina Rapatti (toim.): *Tekstilajitaidot. Lukemisen ja kirjoittamisen opetus koulussa.* Äidinkielen opettajain liiton vuosikirja 2014. Helsinki: Äidinkielen opettajain liitto 2014. 184 s. ISBN 978-951-9062-77-8.

Äidinkielen opettajain liiton vuosikirja vuodelta 2014 johdattaa lukijansa genrepedagogiikan eli tekstilajipohjaisen teksti- taitojen opetuksen maailmaan. Kirjan ovat toimittaneet Helsingin yliopiston suomen kielen dosentti, yliopistonlehtori Susanna Shore ja Hakunilan koulun äidinkielen ja kirjallisuuden lehtori ja suomi toisena kielenä -opettaja Katriina Rapatti. Genrepedagogisessa lähestymistavassa analysoidaan tavallisesti tekstilajien kokonaisjäsentelyä ja kielellisiä piirteitä (ks. esim. Luukka 2004).

Artikkelikokoelman käsittelyn keskiössä on Australiassa kehitetty Reading to Learn -pedagogiikka (jatkossa R2L), koska se on kirjan toimittajien mukaan hyvin sovellettavissa oleva genrepedagogiikan muoto suomalaiseen perus- ja lukio-opetukseen. Vaikka teksti- taitojen opetusta on käsitelty muutamassa aiemmassakin liiton vuosikirjassa (Luukka & Jääskeläinen toim. 2004; Harmanen & Takala toim. 2009), R2L-näkökulma tuo jatkumoon tervetulleeseen lisän. Vuosikirja on suunnattu lähinnä äidinkielen opettajille, ja sen teksti on pääosin kirjoitettu yleis- tajuisesti sekä esittelevään sävyyn.

Vuosikirja jakautuu kolmeen osioon. Se sisältää 10 artikkelia, genrepedagogiikan vaikuttajien James Martinin, David Rosen ja Claire Acevedon haastattelut sekä toimittajien kirjoittaman R2L- metodia pohjustavan ja esittelevän johdan- non. Ensimmäinen ja laajin osio ”Lähtö- kohtia ja näkökulmia” esittelee R2L-peda-

gogiikan teoreettista, kielitieteellistä taut- ta sekä teksti- ja tekstilajitaitoja opetuk- sessa. Toinen osio sisältää nimensä mu- kaisesti ”Kokeiluja ja kokemuksia” genre- pedagogiikan soveltamisesta eri koulu- asteilla ja oppiaineissa sekä ehdotuksen R2L-arvioinnin kriteeristöksi suomalai- sessa kouluopetuksessa. Kirjan kolman- nessa osiossa ”Tekstit ja tekstilajit muut- tuvassa maailmassa” tarkastellaan sekä uutisgenren ja oppimateriaalien muuttu- mista että kielitietoisuutta ja tekstilajeja muissa oppiaineissa kuin äidinkielessä. Tällaisenaan vuosikirjan jaottelu on toi- miva.

R2L-metodin mukaisen opetus- tilanteen sisältö ja menetelmät esitellään yksityiskohtaisesti sekä johdannossa että toisen osion kolmessa opettajakokemuk- sia esittelevässä artikkelissa (Suvi Kai- painen; Henna Pirkainen & Salla Kurki; Katri Takko). Vaiheittain toteutettavan opetus-työskytin voi muokata omiin tarpei- siinsa sopivaksi, mutta yksinkertaistet- tuna sillä on neljä osaa: tiettyä tekstilajia edustavan tekstin lukemiseen valmistau- tuminen (esim. taustatietoon ja konteks- tiin tutustuminen), mallitekstin yksityis- kohtainen lukeminen, tekstilajin kirjoit- taminen yhdessä ja oman tekstin kirjoit- taminen itsenäisesti. Menetelmässä siis vuorottelevat lukemisen, puhumisen ja kirjoittamisen vaiheet. (Ks. myös Vuori- järvi 2013: 222–225.) Artikkeleissa opet- tajat korostavat, että mallitekstin valinta on tärkein onnistumisen edellytys. Myös mallitekstin tarkan lukemisen vaihetta pi- detään olennaisena (ks. erit. Kaipainen). Esittelen ja arvioin seuraavaksi vuosi- kirjan antia lähinnä tekstilajiopetuksen näkökulmasta.

Reading to Learn -pedagogiikan teoriataustaa

Kirjan aloittaa johdannon ja haastattelujen jälkeen Shoren perusteellinen artikkeli ”Reading to Learn -genrepedagogiikan kielitieteellinen perusta”. R2L:n juuret ovat systeemis-funktionaalisessa (SF) kieliteoriassa ja erityisesti sen sydneyläisessä koulukunnassa. Koulukunnan merkittävimpiä hahmoja ovat James Martin ja David Rose. Artikkelivalottaa SF-kieliteorian taustoja ja R2L-pedagogiikassa käytettyjä tärkeimpiä käsitteitä. Tärkein niistä on luonnollisesti genre eli tekstilaji. Niin sanottu yksinkertainen tekstilaji määritellään SF-teoriassa ja yleisemminkin kielellisesti toteutuneena, keskeiseen päämäärään tähtäävänä, vaihteittain etenevänä sosiaalisena toimintatyypinä, joka on enemmän tai vähemmän vakiintunut eli prototyypinen. Tekstilajin prototyypisyyden havainnoiminen nähdään kirjoittamisen opetuksen olennaisena lähtökohtana ja myös luovuuden perustana. Tähän kiinnittää huomiota omassa artikkelissaan Toini Rahtu. Hän näkee genreopetuksen nimenomaan luovuuden opetuksena, joka harjaannuttaa muokkaamaan vanhoista, tyyppillisistä aineksista uusia yhdistelmiä. Myös Kaipainen nostaa omassa artikkelissaan esiin R2L-metodin hyödyllisyyden oppilaiden luovuuden kehittämisessä.

Shoren artikkelin esiin nostamista käsitteistä hyödyllisiä kouluopetuksessa ovat nähdäkseni tekstilajin määritelmä kokonaisuudessaan (luokka-asteittain soveltaen) ja genrekompleksi eli tekstilajiyhdistelmä, joka esitetään erotuksena yksinkertaisesta tekstilajista. Genrekompleksia kutsutaan kouluopetuksessa usein myös genrehybridiksi (ks. esim. Valtonen 2012: 290–291). Tietynlaisia genrekomplekseja käsittelevät omissa artikkeleissaan myös Katriina Rapatti ja Pirjo Hiidenmaa (oppikirjateksti) ja Reetta Rätty (nykyuutinen). Tekstilajin

kokonaisjäsentelyä rakentavat vaiheet ja jaksot soveltuvat tekstien analysoimisen työkaluiksi hyvin myös koulussa, kuten Kaipaisen sekä Pirkaisen ja Kurjen luokkahuonekokeiluja esittelevistä artikkeleista voi huomata. R2L-pedagogiikassa keskeinen genreperheen käsite liepee myös toimiva kouluopetuksessa. Sitä käyttävät artikkeleissaan paitsi Kaipainen sekä Pirkainen ja Kurki, myös arviointikriteeristöä esittelevät kirjan toimittajat. Shoren artikkelissa esitetty päämäärän ja kokonaisjäsentelyn mukainen jako eri genreperheisiin (kertomuksiin, tietoteksteihin ja kantaa ottaviin teksteihin) on sinänsä hyödyllinen. Jaottelu ei kuitenkaan anna mitään uutta ja mullistavaa opetuksen vaan ennemmin hämmentää tekstilajinimityksillään (esim. tulkittu kertomus ja ilmiön selitys) ja luokitteluperusteillaan, kuten Shorekin toteaa. Genreperhejaottelu onkin tarkoitettu lähinnä opetuksessa sovellettavaksi työkaluksi, tietynlaiseksi kokonaiskuvaksi koulun tekstilajeista.

Shoren artikkelissa käsitellään SF-teoriasta tuttuja, sosiaalista kontekstia määrittäviä muuttujia eli osallistujarooleja, alaa ja ilmenemismuotoa sekä lauseopissa keskeisiä merkityksen tuottamisen päälajeja eli ideationaalista, intersubjektuaalista ja tekstuaalista metafunktiota. Sekä muutujat että metafunktiot kuvataan hyvin havainnollisesti ja yksityiskohtaisesti ja suhteutetaan kouluopetukseen esimerkein. Edellä mainitut käsitteet eivät kuitenkaan ole kovin konkreettisia eivätkä käyttökelpoisia kouluopetuksessa, eikä kukaan vuosikirjaan kirjoittaneista opettajistaakaan hyödynnä niitä artikkelissaan kirjan toimittajia lukuun ottamatta. Genrepedagogiikassa ja kaikessa kirjoittamisen ja lukemisen opetuksessa on toisaalta hyvin tärkeää johdattaa oppija kielen eri kerrostumien ja pedagogisen meta-kielen, esimerkiksi kieliopin ja tekstintaitojen käsitteiden ja eri oppiaineiden erikoiskielten äärelle, kuten lähes kaikista

vuosikirjan artikkeleista voi lukea. Shoren artikkeli toimiikin tärkeänä teoria- ja käsitteopohjana R2L-genrepedagogiikkaan ja muihin tekstilajipohjaisiin lähestymistapoihin.

Genreopetus tekstitaitojen kulmakivenä

Toini Rahdun selkeä ja käytännönläheinen artikkeli ”Genreopetus – tekstitaitojen kahle vai kulmakivi?” toimii johdatusena genren perimmäiseen olemukseen ja esittelee kootusti suomalaista genretutkimusta (s. 68). Rahtu vastaa otsikonsa kysymykseen seuraavasti: ”Kun genre käsitetään tekstin piirteitä selittäväksi ja ohjaavaksi toimintatyyppiksi, jolla on tyypilliset käyttöyhteytensä, sen opetus on yksi äidinkielen opetuksen kulmakivistä” (s. 66). Rahdun mukaan genreopetuksen tavoite on sama kuin koko äidinkielen opetuksenkin eli harjaannuttaa oppilas niihin tekstitaitoihin, joilla selvitä koulun jälkeisessä elämässä. Rahtu nostaa myös esiin käsitteen tekstilajin taju, joka tarkoittaa tekstin kirjoittajan ja lukijan jakamaa intuitiivista tekstilajitietoisuutta (ks. myös Kalliokoski 2002; Valtonen 2012). Jokaisessa luku- ja kirjoitustehtävässä tarvitaan tekstilajin taju, ja opiskelijan oma implisiittinen tietämys ja genrerepertuaari olisikin tärkeä tiedostaa, huomioida ja tehdä näkyväksi kouluopetuksessa (ks. Valtonen 2012: 306).

R2L-genrepedagogiikka osoittautuu vuosikirjan perusteella yhdeksi varteentotettavaksi vaihtoehdoksi kirjoitus- ja lukutaitojen eli tekstitaitojen opetuksessa. Opettajavetoiseen tekstilajien mallintamiseen, tuottamiseen ja tulkintaan pohjaava pedagogiikka soveltuu selvästi varsinkin heikoimpien oppilaiden opetuksen ja pääosin perusasteelle ja S2-opetukseen. Tämä käy ilmi kaikista neljästä opettajakokeiluja esittelevästä artikkelista (Kaipainen; Pirskainen & Kurki; Takko; Ann-Christin Lövdstedt). R2L-metodi on

herättänyt myös kritiikkiä liian kaava-
maisesta ja genren variaation sivuutta-
vasta lähestymistavasta. Rahdun mukaan
tämä kompastuskivi on mahdollista kiertää
antamalla opiskelijoille mahdollisimman
realistinen näkemys genreistä. Osa
genreistä on kohtalaisen vakaita, osa epä-
vakaita ja sekoittuneita, mutta jokaisen
tekstilajin ydintä on sen kielellisesti il-
maistu tyypillinen toiminta.

Vuosikirjan anti

Shoren ja Rapatin toimittama vuosikirja on tarpeellinen ja monipuolinen katsaus R2L-genrepedagogiikkaan ja sitä kautta tekstitaitojen kouluopetukseen. Teos sisältää paljon kiinnostavia, tuoreita artikkeleita, jotka antavat opettajille käyttökelpoista tietoa, mutta artikkelien hyödyllisyys vaihtelee oppiasteittain. Uskon, että eniten vuosikirjan sisällöstä hyötyvät ne perusasteen opettajat, jotka työskentelevät heterogeenisten ryhmien ja S2-oppilaiden kanssa. Lukio-opetukseen R2L-metodi lienee sellaisenaan melko kankea, mutta joitain käsitteitä ja osia voi varmasti hyödyntää. Artikkeleista lukio-opettajaa suoraan hyödyttäviä ovat myös Rahdun artikkeli sekä teoksen kolmas osio, jonka artikkeleissa keskitytään uutisgenren sekä oppimateriaalin muuttamiseen ja tekstilajitaitoihin, ja kaikissa oppiaineissa tarvittavien tekstilajitaitojen, kuten kielitietoisuuden vahvistamiseen. Erityisesti Pirjo Hiidenmaan artikkeli ”Miten käy, kun oppikirjan sijaan tai rinnalle tulee aineistojen kirjo?” on ansiokas ja kiinnostava pohdinta murrosvaiheesta, jossa oppimateriaalit tällä hetkellä ovat.

Kuten Shore ja Rahtu artikkeleissaan toteavat, kaikkia genrepedagogiikkaan liittyviä käsitteitä ja aspekteja ei tarvitse kirjoittamisen tai lukemisen opetuksessa ottaa huomioon, vaan opettaja voi valita eklektisesti omaan opetustyyliinsä, kohderyhmäänsä ja tavoitteeseensa sopivat työkalut. Shoren ja Rapatin arviointi-

kriteeristöä esittelevästä artikkelista-kin voi tekijöiden mukaan löytää kimmokkeen kehitellä itse eri oppiasteille ja opetustilanteisiin soveltuvia kriteereitä, vaikka ei haluaisi välttämättä soveltaa siinänsä ansiokasta ja yksityiskohtaista kriteeristöä suoraan. Tärkeitä ovat kaikki keinot, joita käytetään vastustamaan koulu- ja kirjotustaidon heikentymistä ja koulujen eriarvoistumista.

PÄIVI PEKANHEIMO
etunimi.sukunimi@turku.fi

Lähteet

HARMANEN, MINNA – TAKALA, TUIJA (toim.) 2009: *Tekstien pyörityksessä. Tekstitaitoja alakoulusta yliopistoon*. Helsinki: Äidinkielen opettajain liitto.

KALLIOKOSKI, JYRKI 2002: *Tekstilajin taju*. – Ilona Herlin, Jyrki Kalliokoski, Lari Kotilainen & Tiina Onikki-Rantajääskö (toim.), *Äidinkielen merkitykset* s. 147–159. Helsinki: Suomalaisen Kirjal-

lisuuden Seura.

LUUKKA, MINNA-RIITTA 2004: *Genrepedagogiikka – askelia tekstitaitojen jatkumolla*. – Minna-Riitta Luukka & Pasi Jääskeläinen (toim.), *Hiiden hirveä hiihtämässä. Hirveä(n) ihana kirjoittamisen opetus* s. 145–160. Helsinki: Äidinkielen opettajain liitto.

LUUKKA, MINNA-RIITTA – JÄÄSKELÄINEN, PASI (toim.) 2004: *Hiiden hirveä hiihtämässä: hirveä(n) ihana kirjoittamisen opetus*. Helsinki: Äidinkielen opettajain liitto.

VALTONEN, PÄIVI 2012: *Abiturientti uutistoimittajana. Tekstilajin taju ja uutisen tuottaminen äidinkielen tekstitaidon ko-keessa*. Turun yliopiston julkaisuja, sarja C, osa 350. Turku: Turun yliopisto.

VUORIJÄRVI, AINO 2013: *Tekstilaji ja yhteisö. Ammattikorkeakoulun opinnäytetyön diskussio tekstinä*. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen, suomalais-ugrilaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos.
<https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/40126/tekstila.pdf?sequence=1>.